

HACI PAŞA, CELÂL HIZIR, *Müntehab-ı Şifâ*, (Basıma hazırlayan ve Giriş, Zafer Önler), Türk Dil Kurumu, Ankara 1990, 223 sayfa.

Hacı Paşa adıyla tanınan ve ondördüncü yüzyıl sonu ve onbeşinci yüzyıl başında yaşamış olan Celâl Hızır, devrin meşhur hekimlerinden olup, Arapça ve Türkçe muhtelif tıp eserleri bulunmaktadır.

Genellikle Osmanlılarda tıp eserlerinin Türkçe olarak kaleme alındığı görülür. Her ne kadar Hacı Paşa bazı eserlerini Arapça olarak kaleme almışsa da, yukarıda da ifade edildiği gibi, onun bazı eserleri Türkçedir ve bunlardan biri de Müntehab-ı Şifâ'dır. Eseri baskıya hazırlayan Zafer Önler, onun nisbeten daha iyi olan Malatya ve Paris, Bibliothéque Nationale nüshalarını kullanmış; bu nüshaları karşılaştırarak metin tesbiti yapmıştır.

Eser üç ana bahisten meydana gelmiştir. İlk bölümde, hızsızihha kaideleri anlatılmaktadır (9-24). Bu bahiste, hangi yiyecek ve içeceklerin yararlı olduğu, hareket, uyku, banyo ve cinsi münasebet konularında sağlıklı bir insanın uyması gereken esaslar ele alınıp, açıklanmıştır.

Burada bu bahisten bir örnek sunalım (s. 13):

Uyumak Tedbirin Bildirir;

Eyu uyku olur ki, muttasıl ola, kuşku olmaya, gıda hazm olmaya başlayacak yatalar geçdi gecede sekiz saatdan artuk ve eksük uyumayalar eger gündüz uymaktan çare olmasa öyleden ilk uyyalar ve yaticak evvel biraz sag yana yatalar andan sonra sol yana döneler ve karnı üzerine yatmak taam hoş hazm eder, amma arka üzerine yatmak eyü değildir yaramaz marazlar getirür pes kaçan ki bu resme yatalar ...

Yine aynı bahiste, hamilelikte uyulması gereken kaideler ayrıntılı olarak anlatılmıştır (s. 16-17).

İkinci bahiste, ilaç yapmakta kullanılan çeşitli maddeler, özellikleri ele alınıp açıklanmıştır. Burada ele alınan maddeler arasında çeşitli yağlar, yoğurt, peynir, çeşitli tohumlar bulunur (s. 24-40).

Burada bir örnek verelim (s. 25):

Bu Bab Etleri Bildirür;

Etlereñ eyüsi oldur ki ne inen semüz ne inen aruk ola dükeli etler hârî ratbdur kanı arturur kızdurur ve kuvvet verür amma harareti tefavutiledür semüz et tabiatı yumuşadur tez hazm olur ilkin gıdası yaramaz balgam arturur safraya döner ...

Eserin üçüncü bahsinde, baştan ayağa kadar çeşitli kısımların hastalıkları ele alınıp, onların arazları verilmiş; söz konusu edilen hastalıkların tedavileri de bu arada açıklanmıştır (40-206).

Bir örnek verelim (s. 83):

ON İKİNCİ BAB

Zıku'n-nefes ve öyken ve ciger ağrısında ve zâtü'r-riede ve sebebende ve ilacındadır.

Zat-ür-rie ıssı veremdir ki öykende olur sebebi kan ya tuzlu balgamdur alameti gevde katı kızmakdur ve nefes ıssı ve tar olmakdur ve yanak kabarup kızmakdur ve göğüs ağır olmakdur ve agrı göğüsden tutup arkaya çıkmakdur ve arka yatmakdur ve nabz yumşak ve muhtelif ...

Kitabın sonunda Notlar başlığı altında Paris nüshası ile Malatya nüshası arasında belirlenen farklar verilmiştir (207-220).

Kitabın sonunda 1 sayfalık bir kaynakça yer alır.

Müntehab-ı Şifâ gibi bir kaynak eserin incelenip, baskıya hazırlanması ve bilim âlemi-ne tanıtılması şüphesiz ki son derece büyük önem taşımaktadır. Genellikle bir yazma eseri alıp, nüshalarını belirleyip, baskıya hazırlamak çok zor ve külfetli bir iştir; dolayısıyla pek sık rastlanmayan, hatta nadir bir çalışma türü olduğu söylenebilir. Oysa yaklaşık altı yüz yıl süren Osmanlı İmparatorluğu'nda kaleme alınmış, düşünce hayatının ürünleri, yazmalar şeklinde, kütüphanelerimizde bu tip bir çalışma için beklemektedir.

Ancak burada bir noktayı belirtmek gerekir. Bunca uğraşla hazırlanan metnin eski yazıyla da verilmesi konuyla ilgilenen kişiler için yararlı olacaktı. Okuyucu, gerek duyduğunda tenkitli metni görme şansına sahip olacaktı.

Burada belirtmek istediğim bir başka nokta ise, metin tesbiti yaptıktan sonra, onun bugünkü Türkçeye verilmesi daha uygun olurdu. Transkripsiyonu yapılarak verilen metin belki dil çalışması yapanlar açısından yararlı olabilir, ancak, eserin içeriği ile ilgilenen, fakat dilci olmayan kişiler için daha yararlı olurdu.

Bütün bunlara ilâve olarak, önemli bir nokta da terminoloji meselesidir. Eser bir tıp kitabı olup, devrinin tıp terminolojisini vermektedir. Eğer eseri inceleyenler bu terimleri belirleyip, eserin sonunda bir sözlük şeklinde sunsaydı, konuyla ilgilenen kişilere çok yardımcı olacaktı.

Bütün bu noktalara rağmen, yukarıda da ifade edildiği gibi, kaynak olarak, Müntehab-ı Şifâ'nın karşılaştırmalı metninin eseri bilim ve özellikle de tıp tarihimiz açısından önem taşımaktadır. Gönül ister ki bu tıp çalışmaları gittikçe artsın ve raflarda değerlendirilmeyi bekleyen binlerce eser gün ışığına kavuşturulsun.

PROF. DR. ESİN KÂHYA